

Идентификацијата на одделни зборови и форми, според издавачот, е исто така спорна. Тој повеќе е склон да ја прогласи кратката форма од њмето *85-*ja-to* = *au-ja-to* (Au 102,4) во споредба со *85-*wi-ja-to* = *au-wi-ja-to* (Au 653,4; 657,2) за писарска грешка, отколку за варијанта со која се раскрива вредноста на *85.

Изданието, неоспорно, заслужува секоја пофалба. Како од содржинска, така и од техничка страна тоа е наполно издржано. Заслугата за тоа им припаѓа на сите шесмина автори. Сепак треба посебно да се истакне големата критичност и акрибија на издавачот. Тој ги согледа и ги постави сите најважни проблеми што искрсуваат при читањето и интерпретацијата на овие натписи. Заслужуваат полно признание неговите напори да ги реши тие проблеми. За повеќето тој дава свои умесни и аргументирани предлози. Но сепак остануваат и некои нерешени прашања кои можат да бидат предмет на одделни иследувања.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

THE KNOSSOS TABLETS (Third edition), a transliteration by J. Chadwick and J. T. Killen, Institute of Classical Studies, Bulletin Supplement No. 15, London 1964, pp. VII + 218, голем 8°, price 30 s.

Најавениот Corpus на кноските плочки со линеарно В писмо што се подготвува од неколку години во Кембри под раководството на J. Chadwick, уште не е готов. Неговото издавање бара подолготрајни детални студии, а сè додека не се објави тој, ќе има потреба од привремени транскрипцки на натписите. Бидејќи второто издание на *The Knossos Tablets* (KT² 1959, в. рецензија во Ж. А. Х стр. 366—369) било веќе исцрпено, се наложи трето издание пак во латинска транскрипција што ја извршија гореспомнатите автори.

Ова издание знатно се разликува од претходните две. Додека KT² беше главно препечатување на KT¹ од 1956 со мали измени и дополненија, KT³ претставува сосема нова книга. Според зборовите на издавачите транскрипцијата на кноските натписи овде е дадена врз база на нови споредби со фотографиите и оригиналните плочки. Прегледани биле сите плочки за кои се знае каде се наоѓаат. При тоа било критички проверено и ревидирано досегашното читање. Но сепак, нагласуваат тие во предговорот, ова е сеуште привремен текст и се надеваат дека ќе направат и многу други поправки кога нивните студии ќе го надминат степенот што е постигнат досега.

Издавачите се свесни дека им претстои важна епиграфска задача околу сврзувањето на големиот број фрагменти. Оваа работа е почната уште од Evans, а продолжена од Bennett и досега е направено доста во оваа област. Но откривањето на преку 1000 нови фрагменти во 1955 г. покажува дека останува уште многу да се стори. На стр. VI—VIII е даден список на 103 сврзувања на фрагментарни плочки направени од издавањето на KT² (1959) до денеска, со ознака кој е одговорен за нив (Bennett, Chadwick, Killen, Mabel Lang, Olivier). Треба да се одбележи дека овој список не е комплетен. Овде не се спомнати сите сврзувања на новите фрагменти што се објавени во *The Annual of the British School of Archaeology at Athens* vol. 57, стр. 46—74 и vol. 58, стр. 68—88.

Во ова издание е воведена нова нумерација на плочките од вилата Ариадна M 1—M 27 и M 126—M 138 во 2001—2027 и 2126—2138, т. е. M=2000; плочките откриени во 1904 и означени со 04 сега се пренумерирани во 4401—4495, така што тие сега си го зазедоа своето место според редот како што се откриени. Броевите што беа употребени за повеќе од една плочка, познати како „bis“ сега се елиминирани и од нив се образувани две нови серии: 1801—1817 и 8080—8082 (но сеуште има случаи една плочка да биде позната под два броја, како на пр. Dv 672=1571; X 69=745 и т. н.). Има и други поситни промени, како на пр. замената на Pp 944 со 495 и обратно.

Класификацијата направена од Bennett уште пред дешифрирањето на линеарното В писмо е останата, главно, иста. Повеќе промени се забележуваат во D серијата како резултат на текстуалните испитувања и новите

читања на J. T. Killen. Dv серијата е префрлена во Dv, Dx е редуцирана на мнимум, а образувани се две нови серии: Dh (со ознака *ki*) и Dp (*po-ka* LANA). Малу е изменета Ch серијата според сугестијата на M. Lejeune во REG 76 (1963) pp. 1—9. Од издавачите е воведена уште една нова серија Sk за плочките што се однесуваат на оклопи и шлемови. Значи, од 67 серии, колку што имаше во второто издание, една е елиминирана, а три се додадени и сега има вкупно 69 серии, подредени по азбучните префикси, како и досега.

Сите нови плочки што беа додадени на крајот од првото и второто издание, по реден број почнувајќи од 5000 на горе, сега се вклучени во соодветните серии. Тоа се однесува и за новите фрагментарни плочки што се откриени, за првпат или повторно, од 1959 г. наваму, т. е. од бр. 8146, со кој завршува *KT*² до 8332.

Некои забелешки за различното читање и други кратки податоци можеа да се видат на маргините уште во првото издание. Во второто тие беа малку проширени, а сега во третово издание тие се поместени на крајот од секоја серија и добија форма на критички апарат. Тие содржат: краток опис на плочката (ако има нешто особено да се одбележи), каде се наоѓа таа (ако не е во музејот на Ираклион — забележително е дека многу плочки се изгубени), прекласирањето на плочките (доколку има такви во серијата), кратки епиграфски белешки, реставрации и *variae lectiones* чии број во ова издание е доста голем. Разликите во читањето се настанати главно поради две причини: 1. Глинените плочки се ронат и со тоа се бришат некои знаци. Порано можело на некои плочки да се прочита повеќе отколку денеска. 2. Внесени се извесни корекции во досегашното читање по систематската проверка на фотографите и оригиналите. Во текстот е даден зборот онака како што се чита сега, а во апаратот се укажува како бил прочитан порано. Некои зборови што се прочитани во *KT*² сигурно, сега нивната сигурност е доведена во прашање и обратно некои поранешни несигурни читања овде се потврдени како сигурни. Така на пр. *a-to-re-u* од *KT*² Pp 495, сега Pp 494: *a-to-re-u*, со несигурно *to*, а во апаратот се предлага и *a-na-re-u*; *pi-ri-na-jo* од *KT*² C 911, 1 > *pi-ri-na-jo*, а во апаратот: *poss. pi-ri-to-jo*; *a-pi-je* [X 5241 > *a-pi-je-ja* или *-ta*; *ta-ri-po* X 8201 (BSA 57, стр. 65) сега Dv 8201: *ta-za-po* и т. н. Најголем број разлики се забележуваат во случаите каде што, поради оштетеноста на текстот или невнимателното пишување на писарите, не се доволно јасни некои од сличните знаци што се заменуваат еден со друг, како: *a-ra-to*: *a-ro-to* (Gg 5185,1); *to-sa*: *pa-sa* (G 820,1); *e-pi-qe* *re-si*: *e-pi-qe-i-si* (Lc 561); *to-te ja*: *to-te-wa* (X 7846b); *ku-ta-mi*: *ku-su-mi* (L 759); *ra-ja*: *ra-su* (De 7155+) и т. н.

Во транскрипцијата на знаците се избегнати недоследностите што беа допуштени во второто издание: *pa*₂ = *qa*; *23 = *mi*; *71 = *dwe*. Транскрипцијата на идеограмите е ревидирана; употребени се латински, наместо англиски, имиња според договорот во Wingspread. Метричките знаци се претставени со единични букви според шемата предложена од Gallavotti—Sacconi, *Inscr. Pyliae* p. 153. За споредба на крајот е даден преглед на слоговите и идеографските знаци.

Само објаснувањата во критичниот апарат се дадени на англиски јазик, инаку состојбата на плочката во текстот е опишана на кратко со скратени латински зборови, на пр. *sup(ra)/inf(ra) mut(ila)* и т. н., како и со други епиграфски сингли.

Зборовите што се напксани на плочките со покрупни знаци, во поранешните издавања беа предадени со верзални букви и, со тоа се стекнуваше доста јасна претстава за тоа како изгледа оригиналната плочка. Сега и тие зборови се транскрибирани со мали букви и ѓатписите не оставаат таков впечаток. Меѓутоа, ако се има пред вид дека со верзал се предаваат идеограмите и другите метрички знаци, заради доследноста требаше текстот да се уедначи. А со оглед пак на тоа што ќе следува друго издание на плочкиве со фотографии и цртежи, од каде што ќе се стекне уште појасна претстава за оригиналите, тогаш на сегашнава транскрипција нема што да ѝ се забележи.

Третово издание на кноските плочки има повеќе предности. Служењето со *KT*² беше доста отежнато поради тоа што плочките од една серија беа рас-

фрлени на повеќе места. Овде тие се собрани наедно; со тоа се направени попрегледни и е знатно олеснета работата со нив.

Направените сврзувања на фрагментарните плочки претставува голем успех и можеме да бидеме благодарни што ги имаме нив во ова издание. Во критичниот апарат издавачите укажуваат на врската и меѓу многу други фрагменти, но сеуште не им достасуваат елементи за нивното сврзување. Издавачите заслужуваат полно признание и заради напорите да ги прочитаат натписите подобро. Неоспорно е направен значаен прогрес во споредба со *KT²*. И покрај тоа што глинените плочки се ронат и се бришат некои знаци, тие сепак наместа прочитаде повеќе отколку порано. Така во *KT²* D1 47,2 гласи: *su-ki-ri-ta²*, а сега тоа место е прочитано *su-ki-ri-ta-pi* и се доби уште една форма на *-pi* од топонимите во кноските плочки. Врз основа на оваа наставка можеме да заклучиме дека топонимот *su-ki-ri-ta*, cf. Συβρίτα, во микенско време бил познат во плур. *Συβρίται, како и *ka-ta-ra-pi* кое може да се идентифицира со подоцнежното Κάτηρη.

Во Dо 927 *KT²* не се ни спомнува дека овде фигурира скратеницата *ki*. Во новото издание (стр. 67) овој знак се чита и во забелешките (стр. 68) се спомнува дека тој бил многу повисок од *za* во истата линија и се протегал дури над средината од плочката што очигледно означува дека ги квалифицира двете категории: *pe* (=perusinwa) *OVIS^m* и *za* (=kīawetes) *OVIS^m*. Скратеницата *ki* уште не е идентифицирана. Killen (Eranos LXI, p. 81s.) претполага дека таа означува млади брави и се однесува како за овни така и за овци. Сосема е невозможно да се очекува еден термин за млади: лански (шилежиња) и годивешни (јагниња) брави. Забележително е дека од бравите обележени со *ki* во плочките се регистрира околу 60—65% помалу волна отколку од другите — старите овци и овни. Изгледа дека *ki* е скратеница од *ki-ri-jo-te* кое исто како и *ki* доаѓа само во плочки каде што отсуствува скратеницата *pa*, веројатно *palaioi* и се однесува за овци од двата пола. Порано се обидов овој збор да го идентифицирам како лично име или име на место (cf. Ж. А. IX p. 113, б. 27), но многу е поверојатно дека тој ги квалифицира овците и ја означува нивната возраст, само што не е лесно да се идентифицира со некој збор од подоцнежниот грчки.

Образувањето на двете подгрупи Dh и Dp во огромната D-серија неоспорно спомога и за нивната интерпретација.

Посебно треба да се одбележи дека ова издание е дополнето со близу 200 нови фрагменти. Како што се спомна веќе, тие се објавени во *The Annual of the British School of Archaeology at Athens* и тоа заедно со нивните фотографии и цртежи, како и со епиграфско-лингвистички коментар на Chadwick. Тоа се главно ситни фрагменти што според Evans немале никаква вредност и тој за нив не водел некоја особена евиденција, а за сврзувањето е многу важно да се знае точно каде се најдени фрагментите. Во *SM II* е земен во обзир само еден мал избор на фрагменти. Меѓутоа, при сврзувањето на плочките се увиде дека дури и најмалиот фрагмент може многу да помогне при реставрацијата на некомплетната плочка. Затоа уште во првото издание од Bennett, Chadwick и Ventris беа додадени над 1000 нови фрагменти, а во последно време се настојува да се пронајдат и објават сите, па дури и најнезнатните делови од плочки. Во музејот на Ираклион биле издвоени како АГРАФА 120 фрагменти, но во 1961 Killen, а во 1962 и Chadwick виделе дека и тие содржат знаци што можат да се читаат. Шеесетина такви фрагменти, од кои 34 досега непознати, се повторно откриени во стратиграфскиот музеј во Кнос, потоа се пронајдени два необјавени печата во Ashmolean Museum во Оксфорд, петшеснаесет фрагментарни плочки што биле откраднати од Кнос и се најдени во Народниот музеј во Атина, две плочки во British Museum, една во Univ. College во London, а 14 се пронајдени при новите раскопки на Кнос од 1957 до 1961 г. Сите тие се поместени според нивните серии во ова издание. Вистина, меѓу нив нема некои подолги текстови, но неоспорно тие многу ќе придонесат за полесното комплетирање на други плочки.

Како недостаток на ова издание може да му се забележи субјективниот момент при изборот на *variae lectiones* во критичниот апарат. Според зборовите на издавачите (стр. II-III) овде не се спомнати сите досега предложени различни

читања, ами „само оние што им се чинеле како најверојатни“. Но меѓу елиминираните може да се најде и некое што сепак треба да се одбележи. Да се надеваме дека во идното издание на корпусот ќе бидат спомнати сите разлики а со тоа ќе им се овозможи и на другите учени, при споредбите со фонографите, да преценат кое од различните читања е најиздржано.

Книгата е работена многу внимателно, но сепак се допуштени и печатни грешки. Некои од нив веќе забележени, се дадени на одделен лист за corrigenda. Кон овие можат да се додадат: Во Concordance, стр. 215, 8196 не е X, ами Dv; на стр. 138, ред 23 BSA 57, не стр. 71, ами 69.

П. Хр. Илиевска, Скопје.

L. R. PALMER, *The Interpretation of the Mycenaean Texts*, Oxford, at the Clarendon Press, 1963, pp. XV+488, 8°, Price 70s.

Името на оксфордскиот проф. Палмер им е добро познато на класичните филолози од целиот свет, а особено на оние што се занимаваат со микенологија. Тој е еден од оние учени што први го прифатија дешифрирањето на линеарното В писмо од Ventris; оттогаш тој непрестано работи над микенските натписи и може да се уброи меѓу најплодните автори од оваа област. Во многубројните свои трудови, објавени по разни класични списанија или како посебни публикации, тој изложи оригинални теории за микенското друштво и даде голем број сугестии за решавање на одделни прашања од микенскиот грчки. Некои од последниве, треба да се признае, се сосема успешни.

Според неговите зборови во предговорот, прикажуваната книга била замислена уште во 1956 г. како еден увод во микенската филологија со цел да направи пресврт во начинот на толкувањето на микенските текстови. Таа е замислена како прирачник што треба да ги замени *Documents in Mycenaean Greek* кои според него имаат потреба од корекција на повеќе места. Но уште во почетокот треба да се одбележи дека новата книга на П. ни од далеку не ја оправдува претенциите на авторот и со неа човек треба да се служи критично. Таа не носи, речиси, ништо ново што да не беше познато од досега објавените негови трудови. Предноста на прикажуваната книга се состои главно во тоа што таа ги содржи собрани наедно сите негови идеи како за одделни зборови и серии на натписи, така и за целата негова концепција и слика на микенското општество.

П. нагласува дека прв сигурен доказ за точноста на дешифрирањето на линеарното В писмо дал самиот Ventris со својот *Glossary* (1953), каде што со прилагодувањето на правописните правила и со помошта на етимолошкиот метод, којшто бил „наполно исцрпен од Ventris“ се изведени непобитни идентификации на грчки зборови од микенските слогови групи. Но бидејќи тие правописни правила се еластични и овозможуваат различни идентификации на еден ист микенски збор, смета дека е неопходно да се приложи друг метод — контекстуален, зашто само од контекстот може да се установи дали е една идентификација правилна или не. Ова е основниот принцип од којшто тргнува П. Во оваа книга тој сака да покаже како треба да се интерпретираат микенските текстови со помошта на овој метод.

Веднаш треба да се забележи дека ниту Ventris се ограничува само на етимолошкиот метод, ами се служи и со „комбинаторниот“, ниту пак П. може сосема да го избегне етимологизирањето и да се ограничи само на контекстуалниот метод. Вентрис и во својот *Glossary* идентификациите ги дава со контекстуална контрола, особено со броевите и идеограмите, а во заедничките работи со Chadwick: *Evidence* и *Documents*, уште повеќе се опира на контекстот. Самниот П. признава дека определувањето на еден единствен клучен збор влијае врз интерпретацијата на целиот текст. Со оглед на тоа што се текстовите куси, често и фрагментарни, тие не даваат секогаш можност да се определи точната смисла на натписот, следователно не може да се примени секогаш горниот метод. Затоа и П. во вакви случаи е принуден да се служи, главно, со етимолош-